

SANATTA GERÇEĞİN ALTI FARKLI YANSITILİŞ BİÇİMİ

Rıza FİLİZOK

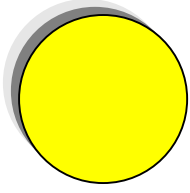
Sanatın hareket noktası, tabiat ve gerçeklerdir. Bununla birlikte sanat, her zaman gerçekleri olduğu gibi taklit etmez, olduğu gibi yansıtmaz. Sanatçı gerçekleri; hayalleri, duyguları ve düşünceleri ile değiştirir ve zenginleştirir:

Aşağıdaki üç şekli gözden geçirelim:

Bunlardan birincisi, gerçeği olduğu gibi göstermektedir, ikincisi, üsluplaştırılmış bir çizimdir, üçüncüsü bulutun bir sembolle gösterilmesidir. Birincisinde **gerçekçilik** (realisme), ikincisinde **üsluplaştırma** (stylisation), üçüncüsünde **sembolleştirme** (symbolisation) vardır.

Resim sanatında ve edebiyatta sanatçı, tabiata ve gerçeklere **hayal**, **duygu** ve **düşüncelerini** ilave eder. Bunun sonucunda tabiata ve gerçeklere birbirinden farklı altı yaklaşım tarzı doğar. Bu yaklaşım tarzları, nadir olarak tek başınadır, çok zaman bir edebî yazıda bunlardan birkaçı iç içe ve birlikte bulunabilir. Altı temel yaklaşım tarzı şunlardır:

1) **İdealleştirme (Idealisation):** Bazı yazarlar bize gerçeklerden çok, düşüncelerini yansıtmak isterler. Tabiatı ve olguları olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi yansıtırlar. İdealleştirmek, ilgi duyulan bir kişi yahut nesneyi mükemmelin mutlak modeli gibi görmek ve göstermektir. Bir şeye yahut birisine ideal bir karakter vermektir. Bu olgu, bir çok devir ve pek çok sanatçı tarafından sanatın temel görevi olarak algılanmıştır.

A) Resim sanatında idealleştirme örnekleri:

B) Edebiyatta idealleştirme örnekleri:

VATAN ŞARKISI

Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır
Serhaddimize kal'a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarız ziyetimiz kanlı kefendir
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız cân verimiz nâm alırsız biz

Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda
Can korkusu gezmez ovamızda dağımızda

Her gûşede bir şîr yatar toprağımızda
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız cân verırsız nâm alırsız biz

Osmanlı adı her duyana lerze-resândır
Ecdâdımızın heybeti ma'rûf-ı cihândır
Fıtrat değışır sanma bu kan yine o kandır
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız cân verırsız nâm alırsız biz

Top patlasın âteşleri etrafa saçılısın
Cennet kapısı cân veren ihvâna açılısın
Dünyâda ne bulduk ki ölümden kaçılısın
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız cân verırsız nâm alırsız biz

Namık Kemal

AKINCI

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Ak tolgalı Beylerbeyi haykırdı: İlerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kabilelerle...

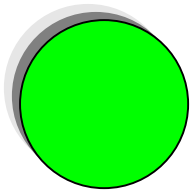
Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan;
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan.

Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla,
Yerden yedi kat arşa kanadlandık o hızla.

Cennette bugün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hâtıra titrer gözümüzde.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik.
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.

Yahya Kemal Beyatlı

2) Üsluplaştırma (Stylisation): Bazı sanatçılar güzellik idealine ve sanat anlayışına bağlı olarak gerçekleri değiştirirler, onlara bir geleneğe göre yahut kendi üsluplarına göre bir biçim kazandırırılar. Tabiatı, şemalaştırılmış ve basitleştirilmiş bir biçim içinde ifade ederler. Nesnelere sembolik bir şekilde sunarlar ve böylece özünü kavramamızı sağlarlar. Mesela bir hikâyeye kahramanın

karakteri, tipik birkaç çizgisiyle anlatılır ve bu semboller vasıtasıyla bütün kişiliği ortaya konulur.

A) Resim sanatında üsluplaştırma örnekleri:

B) Edebiyatta üsluplaştırma örnekleri:

KARANFİL

Yârin dudağından getirilmiş
Bir katre âlevdir bu karanfil,
Gönlüm acısından bunu bildi.

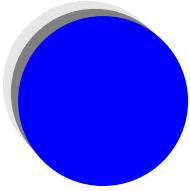
Düştükçe, vurulmuş gibi, yer yer
Kızgın kokusundan kelebekler,
Rûhum ona pervâne kesildi.

Ahmet Hâşim

Süvari

**Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvârî geliyor kan rengi;
Başlıyor şimdi melûl akşamda
Son ışıklarla bulutlar cengi...**

Ahmet Hâşim

3) **Mübalâğa (Grossissement):** Bazı sanatçılar, duygularının şiddetinin altında gerçeği olduğundan büyük yahut küçük görürler yahut gösterirler. Böylece gerçeğin boyutlarını, anlamını değiştirirler.

A) Resimde mübalâğa örnekleri:

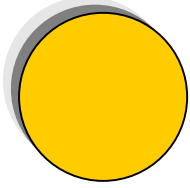

B) Edebiyatta mübalağa örnekleri:

Gulliver'in Seyahatleri

"...Bu hadiseden iki gün sonra, İmparator Hazretleri çok garip bir eğlence düşündü.Şehrin içinde ve yakınlarında kıtaların hazır olmalarını emretti; bacaklarımı mümkün mertebe açarak Colossus (dünyanın yedi harikasından biri olan, Rodos Heykeli) gibi durmamı rica etti. Sonra, büyük koruyucum ve tecrübeli komutan olan generaline, kıtalarını yanaşık düzene koyarak altımdan geçirmesini emretti. Piyadeler yirmi dördlük, süvariler onaltılık saflar halinde, sancaklar başta, mızraklar ileri sürüldü, davullar çalarak geçeceklerdi. Kıta, üçbin piyâde ve bin süvariden ibaretti..."

J. Swift

4) **Karikatür (Caricature):** Bazı sanatçılar duygu ve düşüncelerinin etkisiyle gerçeği değıştirirler, gülünç ve tuhaf bir hale getirirler.

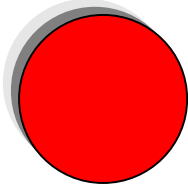
A) Resimde karikatür örnekleri:

B) Edebiyatta karikatür örnekleri:

“Jiton'un rengi taze, yüzü dolgun, yanakları sarkık, gözü sabit ve emin, omuzları geniş, midesi yüksek, yürüyüşü metin ve azimkardır. Emniyetle söz söyler. Kendisiyle konuşanlara sözlerini tekrar ettirir ve söylenen şeyleri pek az beğenir. Kocaman bir mendil açar ve büyük bir patırtı ile sümkürür, çok uzaklara tükürür ve gürültülü bir tarzda aksırır. Gündüz uyur, gece uyur hem de derin bir surette. Her bulunduğu yerde kendi evindeymiş gibi horlar. Sofrada ve bir gezinti esnasında daima başkalarından fazla bir mevki işgal eder. Kendi derecesinde kimselerle gezerken daima ortada yürür. O durdu mu başkaları da durur. O yürüdü mü başkaları da yürür. Herkes hareketlerini onun hareketlerine göre ayar eder. Söz söyleyenlerin sözlerini keser, söylediklerini tashih ve tekzip eder. Kimse onun sözünü kesmez, canı lakırdı söylemek istediği müddetçe herkes onu dinler. Herkes onunla hemfikirdir. Verdiği haberlere herkes inanır. Keyfi nasıl isterse öyle hareket eder. Neşelidir, kahkahalıdır, hiddetli, çapkın, politikacı veya zamane ahvali hakkında ketumdur. Kendisinde zeka, zarafet ve birçok meziyetler bulunduğu kaidir. O zengindir..”

La Bruyere

5) **Hayalcilik (Utopie):** Bazı sanatçılar ise gerçeklerden tamamen uzaklaşarak tamamen hayâlî bir dünya kurarlar.

A) Resimde hayalcilik örnekleri:

B) Edebiyatta hayalcilik örnekleri:

AYIN HİKAYELERİ

"Geçmiş gecelerde -bunlar ayın kendi sözleridir- Hindistan'ın berak havasından kayıyor ve Ganj'in sularında kendimi seyrediyordum: Işıklarım ihtiyar atkestanelerinin örgü gibi birbirine geçmiş sık dalları arasından geçmeğe uğraşıyordu. O sık dallar kaplumbağa kabuğu gibi kubbeleşmişti. Bu sıklıklardan bir hintli kız çıktı. Geyik gibi çevik, Havva gibi güzeldi. Bu Hint kızında eser gibi ve bununla beraber dolgun ve olgun bir hayat bolluğu vardı. Ben o kızın düşüncelerini derisinin altından görebiliyordum. Dikenli sarmaşıklar pabucunu tırmalıyordu. Kız gene acele ile ilerliyordu. Susuzluklarını giderdikleri nehirlerden dönen yırtıcı hayvanlar ürkek ürkek önünden geçiyorlardı. Çünkü kız elinde yanan bir lâmba tutuyordu. Alevden sakınmak için ışığın önünde tuttuğu parmaklarındaki kanı görebiliyordum. Kız nehre varmıştı. Elindeki ışığı akıntının üzerine koydu. Ateş akıntı ile birlikte aktı. Alev sönecek gibi titriyordu; fakat gene gene yanıyordu. Kızın siyah kıvılcım saçan gözleri, uzun kirpiklerinin arasından ruhla dolu bir bakışla o akan ışığı takip ediyordu.- Kız biliyordu ki ışık bakışlarının takip edebileceği müddetçe yanarsa sevgilisi daha yaşıyor demektir; eğer sönerse o sevgili ölmüştü. Lâmba yanıyor ve ışığı titriyordu. Kızın da kalbi yanıyor ve titriyordu. Diz çöktü ve yalvardı: Yanıbaşında otların üzerinde ıslak ve soğuk bir yılan uzanmıştı. Fakat o yalnız Brahma'yı ve nişanlısını düşünüyordu. Sevinçle bağırdı:

— Yaşıyor!... Dağlar cevap verdi:
— Yaşıyor!..."

Andersen

GİZLİ MABET

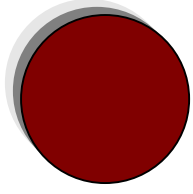
"...Sabah! Büyük bir heyecan, bir haz heyecan içinde şu satırları yazıyorum. Dün Sermet'in takdim ettiği bir Türkü bu İstanbul'un en meçhul yerine geldim. Meğerse Jacques Casanova, Pierre Loti filân konaklarla yalıların selâmlık dairelerinde birer kahve içmekle Şarkı gördük sanıyorlarmış. Asıl Şark görünmeyen tabakalarda... Ben işte hiçbir Avrupalının görmediği şeyi gördüm. Burası ihtiyar, dul bir kadının evi. Gayet dindar

bir kadın. Evin içi, sofrta takımı, âdet, tarzlar, hâsılı herşey hiç bozulmamış... Tamamıyla alaturka. Gece beni en üst katta bir odaya yatırdılar. Sabahleyin gayet erken uyandım. Yataktan kalktım. Garip bir tecessüs içimi yiyordu. Ayaklarımın ucuna basarak dışarı çıktım. Karşıda bir oda vardı. Kapısı aralıktı. Yavaşça ittim. Bir de ne göreyim? Gizli bir aile mabedi!..

Beyaz perdeler inik. Aralarından soluk bir aydınlık giriyor. Duvarlarda birçok büyük levhalar asılı. Köşelerde ağır ceviz ağacından yapılmış, demir çemberli mezarlar duruyor. Şüphesiz bu mezarlarda sevgili ölülerin mumyaları var. Bir tanesini açmağa çalıştım. Mümkün değil, kitli! Sonra yerde irili ufaklı birçok kaplar duruyor. Bazıları bakırdan, bazıları porselenden! İçlerinde kıymetlileri var, meselâ kapının hizasında, birinci mezarın önündeki gayet kıymetli, etrafı altınla yaldızlanmış bir kap. Köşedeki yeşil bir vazo... Kim bilir nasıl bir topraktan yapılmış, mabedin içinde mânâsını anlayamadığım bir nisbet dahilinde ipten birtakım dililerle zaviyeler gerilmiş. Bu mukaddes zaviyelerin üzerinde şüphesiz ölülere ait olan birtakım relikler asılı. Kaplarda mukaddes sular duruyor. Bazısında taşacak derecede çok. Mekke'nin, Medine'nin, kim bilir, hangi meçhul, hangi mukaddes köşelerinden gelen bu esrarlı, bu mukaddes sulardan tattım. Biraz kekremsi... Kapların dibinde hafif, ama gayet hafif bir toprak tortusu var. Her kaptan içtim. Hepsinin tadı bir. Kalbim çarpmağa başladı. Memnu bir mabede girmiş bir küfürbaz, bir hain, bir kâfir heyecanıyle dışarı çıktım. Sanki bu mezarlar birdenbire açılacak, içlerinden yüzlerce sene evvel ölmüş ihtiyar Türkler kavuklarıyla, yatağanlarıyla, kalkıp üzerime yürüyecekler sandım. Sanki duvarlardaki levhalar sallandı. Mukaddes kapların içi çalkandı. Sanki o an bir deniz olacak, oralarda beni boğacaklardı. Bu mukaddes suların hiddetini, sükûtunu, ulviyetini şimdi içimde duyuyor gibi oluyorum.

Esrarlı, müphem bir rehavet, bir ateş damarlarıma yayılıyor. Beynimde karanlık, meçhul bir kubbenin derin akislerini işitiyorum. Öyle anlatılmaz bir heyecan duyuyorum ki..."

Ömer Seyfettin

6) **Gerçekçilik (Realisme):** Gerçekçi bir tavır içinde olan sanatçı, tam olarak başaramasa da esas olarak gerçekleri yansıtmaya arzusundadır.

A) Resim sanatında gerçekçilik örnekleri:

B) Edebiyatta gerçekçilik örnekleri :
Eskici

Evin avlusuna sırtında çuval kaplı bir yayvan torba, elinde bir ufacık bir iskemle ve uzun bir demir parçası, dağınık kıyafetli bir adam girdi. Torbasında da mukavva gibi bükülmüş bir tomar duruyordu.

Konuştular, sonra önüne bir sürü patlak, sökük, parça parça ayakkabı dizdiler.

Satıcı iskemlesine oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki... Şaşarak, eğlenerek seyrediyordu: Mukavvaya benzettiği kalın deriyi iki tarafı keskin incecik, sapsız bıçağıyla kesişine, ağzına bir avuç çivi dolduruşuna, sonra bunları birer birer, İstanbul'da gördüğü maymun gibi avurdundan çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mihlayışına, deri parçalarını, pis bir suya koyup ıslatışına, mundar çanaktaki macuna parmağını daldırıp tabanlara sürüşüne, hepsine bakıyordu. Susuyor ve bakıyordu.

Refik Halid Karay

GAMSIZIN ÖLÜMÜ

O sabah ana mektebinin bahçesinde fevkalade bir telaş ve canlılık vardı. Talebe bayramı günüydü. İlk ve orta mektepler, kafile kafile marşlar söyleyerek sokaklardan geçiyor, şehrin uzak mesirelerine dağılıyorlardı.

En ihtiyar talebesi altı yaşında olan bu ana mektebinin o kadar uzaklara götürülmesine imkân yoktu. Onlar, bayramlarını -kendi minimini ve paytak adımlarıyla- yirmi dakika çeken bir dere kenarında yapacaklardı.

Hazırlık, dehşetti. Bahçe, renk renk elbiselerle canlı bir çiçek tarlasına dönmüştü. Erkek çocuklar, yeni potinlerini siliyorlar, kızlar birbirlerinin saçlarını düzeltiyorlar, çözülmüş kuşaklarını bağlıyorlar, düğmelerini ilikliyorlardı. Altı yaşında bir kız, taş merdivenin basamağına oturmuş, dört yaşında bir öksüz, arkadaşının söküük gömleğini dikmeye çalışıyordu.

Nihayet hazırlık bitti, kafile yola düzeldi. Bir elleriyle, taburda arkadaşlarının ellerini tutuyorlar, ötekiyle -renkli paketler, minimini sepetler içinde- yiyecekleri, oyuncaklarını taşıyorlardı.

Sokaklarda fazla gürültü, intizamsızlık olmasın diye öğretmenler, çocuklara marş söyletmeğe başlamışlardı. Büyükler, göğüslerinin bütün kuvveti, kalplerinin bütün sevinciyle bağırıyorlar, küçükler, yürümekte olduğu gibi, şarkı söylemekte de geri kalıyorlar, eğlenceli bir karışıklık oluyordu.

Tabur, sokaklardan geçerken pencereler açılıyor, kadın başları sarkıyor, dükkânlardan satıcılar çıkıyordu.

Bu ana mektebinin bütün gezintilerde olduğu gibi, alay başını yine "Gamsız" çekiyordu.

Gamsız, sarı tüylü ihtiyar bir mahalle köpeğiydi. İnsan gibi anlayışlı, fakat insandan daha vefakâr bir mahlûktu.

Reşat Nuri Güntekin

Yukarıdaki metinler, en belirgin yönleri göz önünde bulundurularak sınıflandırılmışlardır. Unutmamak gerekir ki, bir metin nadiren sadece bir gruba aittir, çok zaman aynı metin, birkaç kategoriye ait olabilir.

Bu altı bakış açısı, bize yazarın gerçeklerle ilişkisini gösterir. Ayrıca yazarın üslûbunun bir yönünü de bu bakış açıları belirler. Edebî eserlerin tahlili yapılırken metnin bu yaklaşımlardan hangisini yansıttığını mutlaka tespit etmek gerekir.

©<http://www.ege-edebiyat.org>